

איל לוינסון
ויגדלו הנערים

גשרים

מחקרים בתולדות יהודי מרכז אירופה

מכון ליאו בק ירושלים לתולדות יהודי גרמניה ותרבותם

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, ירושלים

א. דימיטרי שומסקי: בין פראג לירושלים – ציונות פראג ורעיון המדינה הדו־לאומית בארץ־ישראל

ב. מריון קפלן: מגדר, מעמד ומשפחה – צמיחתה של הבורגנות היהודית בגרמניה הקיסרית

ג. נטלי ניימרק-גולדברג: וקולן יישמע – יהודיות נאורות בברלין

ד. עפרי אילני: החיפוש אחר העם העברי – תנ"ך ונאורות בגרמניה

ה. רחל ליבנה-פרוידנטל: האיגוד – חלוצי מדע היהדות בגרמניה

ו. איל לוינסון, ויגדלו הנערים – מגדר ומיניות באשכנז בימי הביניים

איל לוינסון

ויגדלו הנערים

מגדר ומיניות באשכנז בימי הביניים

מכון ליאו בק ירושלים
מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

המערכת המדעית – מכון ליאו בק ירושלים לתולדות יהודי גרמניה ותרבותם
ד"ר איה אלידע, פרופ' זורון אברהם, ד"ר אירנה אווה-בן-דוד, ד"ר שרון ליבנה, פרופ' גיא מירון,
פרופ' גלילי שחר

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי

עריכה לשונית: אברהם בן-אמתי
מנהלת ההוצאה לאור: חיה פז כהן
עורך ראשי: יחזקאל חובב
הפקה והבאה לדפוס: נעה גרינולד-עסיס

ספר זה יוצא לאור בסיוע

משרד התרבות והספורט

Federal Ministry
of the Interior, Building
and Community

by resolution of the
German Bundestag

משרד הפנים הגרמני

האיגוד העולמי למדעי היהדות

המכון למדעי היהדות על שם ג'ק ג'וזף ומורטון מנדל באוניברסיטה העברית בירושלים

תמונת העטיפה: איור לפיט לנישוואין 'איחד שם שוכן תרשישים', לר' שמעון בר יצחק, מכלול
רוטשילד. צילום © מוזיאון ישראל, ירושלים על ידי ארדון בר-חמא. Ms. 180/051, fol. 246b

מסת"ב 9-378-227-965-978

מספר קטלוגי 185-1110

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, ירושלים,

ולמכון ליאו בק ירושלים לתולדות יהודי גרמניה ותרבותם, תשפ"ב

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני, לרבות
צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד: רונית גלעד

הדפסה: דפוס פרינטיב

ירושלים

תוכן העניינים

7	פתח דבר
9	מבוא
11	חברה תרבות ומגדרים באשכנז בימי הביניים
17	מגדרים, גברויות ומיניות בחברה הנוצרית בימי הביניים
25	האתגרים המתודולוגיים
26	המקורות
28	היבטים מרכזיים של תקופת הבחורות
31	פרק ראשון: תקופת הבחורות בשיח הרבני
31	מונחי הגיל והאתגר הפרשני
36	"תקופת האדם" בהגות הנוצרית ובשיח הרבני באשכנז
42	החלוקה התקופתית של חז"ל
48	ההמשגות התאורטיות לגבי תקופת חיי נערות-בחורות-נשים
56	פרק שני: דימויים תרבותיים של בחורים ובחורות
57	דימויים תרבותיים של בחורים ובחורות בחברה הנוצרית
59	דימויים תרבותיים של בחורי אשכנז
61	שטופי תאוות בשרים
65	גנדרנים וסוררים
70	דימויים תרבותיים שיוחסו לבחורות באשכנז
74	דימוי ניגודי של בחורות ונשים: קדושה או קדשה
	פרק שלישי: תרבות הנעורים: משחקים וחגים, סעודות ובגדים,
79	ואידאל הגבריות האבירית
80	אגוזים, כדורים וקוביות: משחקים ותרבות הנעורים
87	תרבות הנעורים בשמחת תורה ובל"ג בעומר בשלהי ימי הביניים

90	סעודות משותפות של בחורים כחלק מתרבות הנעורים
91	תרבות הנעורים בחתונות, בחגים ובשבתות
99	השפעת הגבריות האבירית על בחורי אשכנז
114	סיפורו של בחור יהודי במחצית השנייה של המאה ה-14
	פרק רביעי: תרבות הנעורים: קידושי שחוק, נישואי בחורים לנשים מבוגרות
119	וחיי המין של הצעירים
121	סיפורם של נתן וגנא
123	סיפור על חגורה, חתונה, ריקודים וקידושי שחוק
124	סיפורם של נתן לוי בן העשירים ומרת רחל המשרתת
130	בן העני ובת העשירים: מקרה שהסעיר את הרוחות בקהילות אשכנז
135	נישואי בחורים לנשים מבוגרות ועשירות
138	חיי המין של צעירי אשכנז
148	סיפורו של רחל: אם חד-הורית שנחלצה ממעגל הזנות
	פרק חמישי: מבחרות לגבורות
152	גיל 50 – פסגת חייו של הגבר היהודי
154	”תשש כוחו”: החרדה הגברית מגיל הזקנה
155	קפצה עליו הזקנה: בין איבוד הגבריות להעצמתה
160	ההמשגה הניגודית של תקופת הזקנה
164	מפני שיבה תקום: קוד הכבוד והריבוד החברתי
172	טשטוש הגבולות המגדריים לעת זקנה
176	זקנה, מגדר, מיניות ופריון
181	על גבריות וסוף החיים
186	סיכום
191	ביבליוגרפיה
210	מפתח

פתח דבר

בשנת 2006 שבנו, בן זוגי אמנון ואני, לארץ לאחר שהות רבת שנים בחו"ל. מטרת שיבתנו הייתה למלא את רצונה של רות, אחותו של אמנון. זמן לא רב לפני מותה ביקשה מאיתנו רות להמשיך ולגדל את נכדה, שאותו היא גידלה מאז היותו בן שנתיים. הנכד היה אז כבן 15, ורחוק מלהיות נער נורמטיבי. משימה מאתגרת לזוג גברים בעשור החמישי לחייהם, או לנער בראשית תקופת בחורות המנסה לפלס את דרכו בחברה הישראלית ללא הצלחה יתרה. נחתנו בארץ בסמוך ליום הולדתי הארבעים וחמישה. מבחינה תרבותית נחשבתי אז כמי שתקופת הבחורות הייתה שנים רבות מאחוריו, אך רק לעיתים נדירות הרגשתי כך. פניי היו נשואות לעתיד, ולא מצאתי לנכון לעצור ולהרהר במיקומי במנעד הגילאי או במשמעויות הכרוכות בכך. מסלול חיי תמיד חרג מהציפיות החברתיות שהיו ממני, ואת הלימודים האקדמיים התחלתי רק באמצע העשור הרביעי. היום אני יכול לומר שתקופת בחורותי הסתיימה אז, בשנת 2006, כשנחתנו בארץ. ההורות החדשה תרמה לכך רבות. כמו כן, חקר בחורי אשכנז וניסיוני האישי לימדוני, שמחד גיסא קיימות ציפיות חברתיות מהיחיד לממש מסלול חיים נורמטיבי ולעבור מקטגוריית גיל אחת לאחרת בזמנים קצובים מראש, ומאידך גיסא המציאות האישית עשויה לחרוג מהמצופה.

ספר זה מוקדש לפרופ' אלישבע באומגרטרן, שמלווה את עבודתי האקדמית מאז שובי לארץ בעצות מועילות ובפתיחות אקדמית שאינה דבר מובן מאליה. הודות לה הצלחתי להתמודד עם האתגרים הרבים שנקרו בדרכי. פרופ' באומגרטרן לימדה אותי כיצד חושב, חוקר וכותב היסטוריון; היא זו שהראתה לי כיצד כותבים "היסטוריה של מגדר", והיא זו שפתחה עבורי צוהר לעולמם הקסום של יהודי אשכנז בימי הביניים. האמון שפרופ' באומגרטרן נתנה בי ובעבודתי המחקרית כבר בראשית דרכנו המשותפת אפשר לי להגיע להישגים אקדמיים שלא תיארתי לעצמי שאוכל להגיע אליהם. בזכות פרופ' באומגרטרן אני חבר כעת בקבוצת המחקר "אל מעבר לאליטה: חיי יומיום יהודיים באירופה בימי הביניים", קבוצה שהפכה להיות מרכזי. ספר זה מוקדש גם לבן זוגי בעשרים וארבע השנים האחרונות, אמנון וולמן. מילותיה של לאה גולדברג מתארות בדיוק רב את אשר בליבי: "באת אלי את עיני לפקוח וגופך לי מבט וחלון וראי". אמנון הוא עזר כנגדי. הוא זה שעוזר לי להוציא את הטוב שבי. עצותיו הנבונות, מילותיו המרגיעות ותמיכתו הרגשית והאקדמית כאחת הן אלה שאפשרו לי להיות מי שאני ולהגיע לכל הישגיי. כמו כן אני מקדיש ספר זה לאימי, נורית עמיר,

שהתמודדה בהצלחה עם תקופת בחרותי, עם מסלול חיי ועם גחמותיי האישיות, שלעיתים קרובות חרגו מהנורמות החברתיות.

ברצוני להודות לאוניברסיטה העברית ול-ERC (This project has received funding) from the European Research Council [ERC] under the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme, under grant agreement (No. 681507), שמאפשרים לי להקדיש את זמני למחקר. תודות מקרב הלב גם לחברותיי וחבריי מקבוצת המחקר "אל מעבר לאלטיה", שתומכים, עוזרים ומייעצים לי בעבודתי, ובמיוחד לאנדראס לנרץ. תודות גם לפרופ' ישראל יובל, שקרא את כתב היד והעיר הערות מועילות, תיקן טעויות והפנה אותי למחקרים שלא הכרתי. תודתי נתונה גם לתוכנית ללימודי מגדר באוניברסיטת בר-אילן, שהייתה ביתי האקדמי במשך עשור, ובמיוחד לפרופ' טובה כהן. ברצוני להודות גם למכון הישראלי לדמוקרטיה, שבמשך שלוש שנים העניק לי מלגה נדיבה, שאפשרה לי להתמקד במחקרי. ולבסוף תודות מיוחדות מגיעות לעורך הלשוני, אבי בן-אמתי, שמיומנותו המקצועית תרמה רבות לשיפור כתב היד, למרכז זלמן שזר ובמיוחד לחיה פז כהן, מנהלת הוצאת הספרים; ליחזקאל חובב העורך הראשי; ולנעה גרינולד-עסיס, מפיקת הוצאת הספרים; וכן למכון ליאו בק ירושלים ובמיוחד למנהלת המכון, אירנה אווה בן דוד, על שאפשרו לספר לקרום עור וגידים.

מבוא

מעשה אירע באיסלינג'ן שיישבו בחורים ובחורות לשתות. והיה שם נער אחד ושמו נתן. ושחקו עמו הקהל בליצנות, ואמרו לו כל אחד, נתן אני רוצה לקדש אותך. והיתה בחורה שם ושמה גננ'א, ואמרה לו גם כן בליצנות, נתן, בא וקדשיני. ושתק הנער ויצא.¹

סיפור מרתק זה התרחש בגרמניה במחצית השנייה של המאה ה־13 בבית המשתה שהיה בבעלות הקהילה היהודית באסלינגן (Esslingen), והוא אחד מהסיפורים שבהם עוסק ספר זה. אווירת בית המשתה אפופת האלכוהול סיבכה את חייהם של נתן וגננא, והם נזקקו להתערבות הרבנים, שכירעו אם היה כאן מעשה קידושים המצריך את גננא לקבל מנתן גט כדת וכדין. אולם כפי שנראה בפרקים הבאים, שני צעירים אלה לא היו חריגים בנוף תקופתם. התנהגותם של בחורים ובחורות נוספים אתגרה לא אחת את הנורמות החברתיות, וסוגיית קידושי השחוק הייתה רק תופעה אחת שהעידה על כך. סיפורם של נתן וגננא וסיפורים נוספים המופיעים בספר זה גדושים במידע היסטורי שמאיר באור חדש את החברה היהודית בימי הביניים במרחב הגאוגרפי המכונה אשכנז, דהיינו האימפריה הרומית הקדושה (הקיסרות הגרמנית) וצפון צרפת.² הם מעידים, למשל, על האינטראקציה המגדרית היום־יומית שהייתה מקובלת בין צעירים וצעירות ועל תרבות הנעורים שבה הם נטלו חלק, ושהתנהלה בבתי המשתה ובבתי המחולות וגם בחצרות בתי הכנסת, בבתי פרטיים וברחובות הערים.

מטרתו המרכזית של ספר זה היא לזרות אור על חיי היום־יום של בחורים ובחורות, כמו נתן וגננא, שחיו בקהילות היהודיות באשכנז במאות ה־11 עד ה־15. המקורות מצביעים לא רק על אינטראקציות מגדריות פנים־קהילתיות אלא גם על קשרים חברתיים שהיו בין צעירים יהודים ונוצרים, ושהתרחשו במרחבים העירוניים הצפופים של צפון־מערב אירופה.

1 שאלה זו נשלחה למהר"ם מרוטנבורג, והיא מופיעה בכתב יד שבספריית בית המדרש ללימודי יהדות שבניו יורק, הגהות והוספות לספר מרדכי, Rab.673, fol. 209v. השאלה מופיעה גם בתשובות בעלי התוספות, מהדורת אברהם יצחק איגוס, ניו יורק תשי"ד, עמ' 165, סי' פה.
2 על הסיבות המתודולוגיות להתייחסות לאזורים שהיו תחת השפעת תרבות אשכנז כיחידה גאוגרפית מלוכדת ראו: Elisheva Baumgarten, *Practicing Piety in Medieval Ashkenaz: Men, Women, and Everyday Religious Observance*, Philadelphia 2014, pp. 3–5

מטרה נוספת של הספר היא להתחיל למלא חסר מחקרי שעליו עמד מייקל סטלו לפני מספר שנים, כאשר הצביע על היעדר מחקרים העוסקים בגבריות בקהילות היהודיות בימי הביניים.³ מטרה זו מצריכה שימוש רחב בתאוריות ובמושגים שפיתחו חוקרי גבריות וחוקרי מגדר בעשורים האחרונים. אולם כיוון שלא ניתן להבין את חייהם של הבחורים בלי להבין את חיי הבחורות שחלקו איתם את המרחבים הקהילתיים, יש בספר תרומה לא רק לחקר חיי בחורים וגבריות אלא גם למחקר חייהן של בחורות ונשים באשכנז באותה תקופה.

המונח "תקופת הבחורות", והמונחים הנרדפים לו "גיל הנעורים" ו"גיל ההתבגרות", מתייחסים לפרק חיים שראשיתו בהיות הילדים או הילדות לנערים או נערות וסיומו עם הגעתם לבגרות מלאה. באיזה גיל הפכו ילדים יהודים באשכנז בימי הביניים לנערים? ובאיזה גיל תמה תקופת נעוריהם? או שמא לא היו מעברים אלה תלויי גיל? ואם אכן לא היה הגיל המדד העיקרי שלפיו נקבע מתי נערים הפכו לגברים, במה כן היה תלוי המעבר מהילדות לבחורות, וממנה לבגרות מלאה? האם גם עבורם התאפיין גיל ההתבגרות, כבימינו, כתקופת הכנה לנטל ולאחריות הכרוכים בעולם המבוגרים, תקופה נטולת אחריות ורוויית יצרים מיניים ואחרים, המאופיינת במרדנות, בגיבוש זהות אישית וחברתית ולעיתים באיום על יציבות החברה? ומה בנוגע לילדות? האם תקופת התבגרותן הייתה מקבילה לזו של הבנים? או שמא ציפו מהן למסלול חיים שונה? עם שאלות אלה ונוספות מתמודד הספר שלפניכם. הסוציולוגית רבקה ראבי טוענת, שאם בכוונתנו להבין את עולמם של המתבגרים – את התנהגותם, את רצונותיהם ואת דרכי התמודדותם עם המציאות הניצבת בפניהם – שומה עלינו להתמקד במרחבים החברתיים-תרבותיים שצעירים אלו מצויים בהם.⁴ בחברה המערבית העכשווית מתוחמת קבוצת גיל זו פחות או יותר בין הגילים 12–20; וליתר דיוק קבוצה זו מייצגת את אלו שהגיעו לגיל פריון אולם עדיין לא הגיעו ליציבות הגופנית המאפיינת את הגוף הבוגר בתום צמיחתו, או עדיין לא הגיעו לבגרות אישית וחברתית. ברוב המקרים יש הלימה מסוימת בין ההתפתחות הגופנית ובין ההתפתחות האישית והחברתית, הרגשית והאינטלקטואלית.⁵ כמו כן היציאה מהקן המשפחתי מסמנת לרוב את תחילת תקופת הבגרות הן בעיני החוק והן בתפיסות התרבותיות הרווחות.

במחקר ההיסטורי החברתי-תרבותי הקטגוריה "תקופת הבחורות" קשורה בדרך כזו או אחרת לגיל כרונולוגי או לפעילות חברתית או לשניהם יחדיו, בעוד הקשר בין הגיל

3 Michael L. Satlow, "From Slave to Weapon: Torah Study, Masculinity and the Babylonian Talmud", in P.H. Cullum & Katherine J. Lewis (eds.), *Religious Men and Masculine Identity in the Middle Ages*, 9, Woodbridge 2013, pp. 16–27

4 Rebecca Rabi, "Across a Great Gulf? Conducting Research with Adolescents", in Amy L. Best (ed.), *Representing Youth: Methodological Issues in Critical Youth Studies*, New York 2007, p. 40

5 C.M. Fleming, *Adolescence*, Taylor & Francis e-Library 2005, p. 2

הכרונולוגי לתפקיד החברתי משתנה מתרבות לתרבות ומתקופה לתקופה.⁶ היסטוריונים של הגבריות (masculinities) גורסים שתקופת חיים זו הייתה, כמו בימינו, חיונית לשם הבניה והגדרה של זהות גברית בהתהוותה, המתאפיינת בתפיסת גבריות הנבדלת מהגבריות הנורמטיבית שאותה עודדו מוסדות החברה. אין זה מפתיע לראות את המתח שאפיין את היחסים בין הבחורים, או הגברים המתהווים, ובין המבוגרים שהופקדו על חינוכם ועיצוב אישיותם כגברים נורמטיביים.⁷ כפי שנראה בפרקים הבאים, בתרבות יהודי אשכנז במאות ה-11 וה-15 נתפסה תקופת הבחורות, כמו אצל השכנים הנוצרים, כתקופת חיים בזכות עצמה, בעלת מאפיינים ייחודיים, ובני הנעורים זכו ליחס חברתי שונה מהיחס שזכו לו הילדים או הגברים הבוגרים.

בספרות המחקרית המתמקדת בחברה היהודית באשכנז בימי הביניים נמצא העיסוק בתקופת הבחורות בראשיתו. אכן ניתן למצוא בספרות זו התייחסויות לבחורים ובחורות, אולם הן מופיעות כבדרך אגב, ואינן מוקד הדיון (ארחיב על כך להלן). בהיות מחקר זה ראשוני מסוגו הוא מתייחס לתקופה היסטורית ארוכה יחסית, הנפרסת על פני כארבע מאות שנים. הסיבה המרכזית לכך היא, שמהמקורות שבידינו ניתן להסיק, שבמהלך ימי הביניים עד לראשית העת החדשה לא חלו שינויים מהותיים בתפיסת הגבריות אצל יהודי אשכנז, ואפילו הטראומה שעברה על החברה האירופית באמצע המאה ה-14, המגפה השחורה, לא גרמה לשינויים של ממש בהמשגות אלו. בנוסף, מטרתו של מחקר זה להראות, שבחינת המקורות באמצעות הקטגוריה האנליטית "גבריות", הפועלת תמיד בתוך שיח של מגדר, תורמת להבנת החברה היהודית באשכנז בימי הביניים, תוך חשיפת המורכבויות המגדריות שאפיינו את תרבותם ועיצבו את זהויותיהם האישיות והקהילתיות של גברים ונשים כאחד.

חברה, תרבות ומגדרים באשכנז בימי הביניים

בשנת 1888 פרסם משה גידמן את ספרו החשוב העוסק בחינוך ובתרבות אצל יהודי גרמניה במאות ה-14 וה-15, אולם מחקר זה לא זכה לתשומת הלב הראויה לו.⁸ בשנת 1896 פרסם ישראל אברהמס מחקר העוסק בחיי היום-יום של היהודים בימי הביניים.⁹ למרות הבעיות המתודולוגיות שבמחקרו, ובמיוחד היעדר הבחנה ברורה בין הקהילות היהודיות השונות

6 Geoffrey Vitale, *Anthropology of Childhood and Youth: International and Historical Perspectives*, Lanham 2014, p. 1

7 Derek G. Neal, *The Masculine Self in Late Medieval England*, Chicago 2008, p. 22

8 Moritz Güdemann, *Geschichte des Erziehungswesens und der Kultur der Juden in Deutschland während des XIV. und XV. Jahrhunderts*, Wien 1888

9 Israel Abrahams, *Jewish Life in the Middle Ages*, Philadelphia 1993

וההתייחסות ל"יהדות" כישות אחת בעלת שלוחות רבות ול"יהודי" כנציגה של ישות דמיונית זו, עדיין משמש ספרו של אברהם מסתתרת חשובה לחקר חיי היום-יום בחברות היהודיות בימי הביניים.

בשנת 1900 פרסם אברהם ברלינר את ספרו על חיי היהודים באשכנז בימי הביניים.¹⁰ ברלינר בחן מגוון רחב של נושאים הקשורים לתרבות היהודית באשכנז בתקופה הנדונה, כגון החינוך והלימוד, הנערות והנשים, משחקים ותענוגות, מסיבות רעים, ציד ונשק, חגים ושבתות, אירוסים ונישואים, זמר וניגונים, מאכלים, בגדים ועוד. מחקר זה היה ניסיון חלוצי לכתוב "היסטוריה מלמטה" של יהדות אשכנז, כשלושה עשורים לפני שלוסיאן פבר (Lucien Febvre) קרא לעמיתיו באסכולת האנאל לאמץ גישה מחקרית זו. לדאבוננו לא הקדיש ברלינר לכל אחד מהנושאים הרבים שבהם הוא דן יותר מאשר פסקה אחת או שתיים, בעשרה פרקים קצרים, ולעיתים קרובות באותה הפסקה עצמה מוצגים מקורות מימי הביניים לצד אלו שמראשית העת החדשה ללא הבחנה ברורה. זאת ועוד, לא אחת מקורות אלה מוצגים באזורים גאוגרפיים שונים אולם הם מוצגים כמקשה תרבותית אחת תוך התעלמות מההבדלים התרבותיים שהיו קיימים ביניהם. מכל מקום, מחקרו לא זכה להתעניינות בין חוקרי התרבות באשכנז בימי הביניים.

במהלך המאה ה-20 הניב חקר החברה והתרבות באשכנז לא מעט מחקרים שבחנו את האופנים שבהם התמודדו יהודי התקופה עם מעמדם כקבוצות מיעוט הנתונות לחסדי השליטים, ובדקו כיצד הם שרדו ואף שגשגו למרות הקשיים וההתנכלויות.¹¹ נחקרו גם

10 אברהם ברלינר, חיי היהודים באשכנז בימי הביניים: פרק בתולדות הקולטורה באשכנז, וורשא תר"ס.

11 חיים הלל בן ששון, פרקים בתולדות היהודים בימי הביניים, תל אביב תשל"ז; ישראל י' יובל, חכמים בדורם: המנהיגות הרוחנית של יהודי גרמניה בשלהי ימי הביניים, ירושלים תשמ"ט; הנ"ל, שני גוים בבטן: יהודים ונוצרים – דימויים הדדיים, תל אביב תש"ס; חיים סולוביצ'יק, היין בימי הביניים – יין נסך: פרק בתולדות ההלכה באשכנז, ירושלים תשמ"ח; שמחה גולדין, הייחוד והיחד: חידת השרדותן של הקבוצות היהודיות בימי הביניים, תל אביב 1997; Herbert Fischer, *Die verfassungsrechtliche Stellung der Juden (Untersuchungen in den deutschen Städten während des 13. Jahrhunderts)* (Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte, alte Folge, 140), Breslau 1931; Alfred Haverkamp, "'Concivilitas' von Christen und Juden in Aschkenas im Mittelalter", in Robert Jütte & Abraham P. Kustermann (eds.), *Jüdische Gemeinden und Organisationsformen von der Antike bis zur Gegenwart*, Vienna 1996, pp. 103–136; Alfred Haverkamp, "Europas Juden im Mittelalter: Zur Einführung", in Christoph Cluse (ed.), *Europas Juden im Mittelalter: Beiträge des internationalen Symposiums in Speyer*, Trier 2004, pp. 13–29; Michael Toch, "Selbstdarstellung von mittelalterlichen Juden", in Elisabeth Vavra (ed.), *Bild und Abbild vom Menschen im Mittelalter*, Klagenfurt 1999, pp. 173–192; Michael Toch, *Die Juden im mittelalterlichen Reich (Enzyklopädie deutscher*

השפעות מסעי הצלב על קבוצות המיעוט היהודי,¹² מנהגי הקהילות,¹³ והחינוך היהודי בימי הביניים.¹⁴ על זאת יש להוסיף, שחוקרי הקהילות היהודיות באשכנז בימי הביניים גם עמדו על הגורמים שדרבנו או עיכבו את החלת המוסר המיני הרבני על כלל החברים והחברות בקהילות, ובדקו כיצד נשתנה מוסר מיני זה במהלך ההיסטוריה, ומה היו ההשלכות של חציית הגבולות החברתיים (מומרים ואנוסים) על חיי אישות, קידושין, גירושים, ייבום וחליצה.¹⁵

מקובל היה בספרות המחקרית לתאר את קהילות אשכנז כקבוצות מובדלות ומובחנות מסביבתן הנוצרית, אך בעשורים האחרונים פינתה גישה זו את מקומה לתפיסה חדשה, המדגישה את הזיקה העמוקה של יהודי אשכנז לקהילת הרוב אשר בקרבה הם חיו.¹⁶ מהמקורות בני הזמן משתקף תהליך שאותו מכנה איבן מרקוס "תרבות כלפי פנים", ואילו

Geschichte, 44), Munich 2003; *Germania Judaica*, vol. 3, part 3, eds. Arye Maimon, Mordechai Breuer & Yacov Guggenheim, Tübingen 2003, pp. 2079–2327; Miri Rubin, *Gentile Tales: The Narrative Assault on Late Medieval Jews*, New Haven & London 1999

12 רורבט חזן, מסע הצלב הראשון והיהודים תתנ"ו 1096, תרגמה אירית סיון, ירושלים תש"ס; יום טוב עסיס ואחרים (עורכים), יהודים מול הצלב: גזרות תתנ"ו בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה, ירושלים תשס"א.

13 דניאל שפרבר, מנהגי ישראל: מקורות ותולדות, א-1, ירושלים תשמ"ט-תשס"ז; ישראל תא שמע, הלכה, מנהג ומציאות באשכנז 1000–1350, ירושלים תשנ"ו; יצחק זימר, עולם כמנהגו נוהג: פרקים בתולדות המנהגים, הלכותיהם וגלגוליהם, ירושלים תשנ"ו.

14 אפרים קנרפוגל, החינוך והחברה היהודית באירופה הצפונית בימי הביניים, תל אביב תשס"ג.

15 יעקב כ"ץ, "נישואים וחיי אישות במוצאי ימי הביניים", ציון י (תש"ה), עמ' 21–54; הנ"ל, "אף על פי שחטא ישראל הוא", תרביץ כו (תשי"ח), עמ' 203–217; דויד ביאל, ארוס והיהודים, תל אביב 1994; ג'רמי כהן, "כוונה בקיום יחסי מין על פי דעות רבניות במאות הי"ב והי"ג", תעודה יג (תשנ"ז), עמ' 155–172; Louis M. Epstein, *Sex Laws and Customs in Judaism*, New York 1981; איבן מרקוס, טקסי ילדות: חניכה ולימוד בחברה היהודית בימי הביניים, ירושלים תשנ"ח.

16 Monford Harris, "The Concept of Love in 'Sepher Hassidim'", *Jewish Quarterly Review* 50, 1 (1959), pp. 13–44; איבן מרקוס, טקסי ילדות, שם; ישראל יובל, שני גויים (לעיל הערה 11); הנ"ל, "השפה והסמלים של הכרוניקות העבריות בימי מסעי הצלב", בתוך יום טוב עסיס ואחרים (עורכים), יהודים מול הצלב: גזרות תתנ"ו בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה, ירושלים תשס"א, עמ' 101–117; אלישבע באומגרטרן, אמהות וילדים: חיי משפחה באשכנז בימי הביניים, ירושלים תשס"ה; Jeremy Cohen, "Between Martyrdom and Apostasy: Doubt and Self-Definition in Twelfth-Century Ashkenaz", *Journal of Medieval and Early Modern Studies* 29 (1999), pp. 431–471; Judith Baskin, "Women and Sexual Ambivalence in Sefer Hasidim", *Jewish Quarterly Review* 96, 1 (2006), pp. 1–8; David Joshua Malkiel, *Reconstructing Ashkenaz: The Human Face of Franco-German Jewry, 1000–1250*, Stanford 2009; Elisheva Baumgarten & Judah D. Galinsky, "Introduction: Jews and Christians in Thirteenth-Century

אלישבע באומגרטן מעדיפה לכנותו "ניכוס" (appropriation).¹⁷ כוונת שניהם היא לתהליך חברתי של הפנמת ערכים המזוהים עם תרבות הרוב והצגתם כערכים יהודיים. תהליך תרבות זה אינו מצביע על התבוללותם של היהודים בתרבות הרוב, ולא על ניסיון לעמעם את הגבולות בין שתי התרבויות או לטשטש את הזהות היהודית של הפרט והקהילה, אלא על ניכוס אלמנטים תרבותיים מהתרבות השלטת ובמיוחד מהתרבות העממית לאחר שאלו עברו תהליך ייחוד מסוים.

על אף מערכות היחסים הרבות והמורכבות שנוצרו בין שתי התרבויות, וחרף המפגשים היום-יומיים בין שתי הקהילות, הן במרחבים הציבוריים והן במרחבים הפרטיים, חצו קווי הפרדה ברורים בין שתי הקהילות. לאור זאת ניתן לומר, שיהודי אשכנז קלטו היבטים מסוימים של תרבות הרוב הנוצרית, ייהדו היבטים אלו, ופירשו את התוצר כחלק מזהותם היהודית. מכל מקום, כפי שטוענת באומגרטן, "לא ניתן להבין את תולדות היהודים בימי הביניים בלי היכרות מעמיקה עם התרבות שבתוכה חיו".¹⁸ ואכן הספרות המחקרית המתמקדת ב"היסטוריה מלמטה" של יהדות אשכנז בימי הביניים שואבת את השראתה מן הגוף המחקרי הענף הבוחן את חברת הרוב הנוצרית אשר בקרבה חיו היהודים, מעשירה אותו ולעיתים מתעמתת איתו.

בנוסף למחקר ההיסטורי-חברתי וההיסטורי-תרבותי, חקר הפולקלור היהודי בימי הביניים מאפשר הצצה מבעד למסכי האליטה הרבנית אל מחוזות עממיים שבהם ניתן לעיתים לראות חלופות רעיוניות להמשגות ההגמוניות, ולעמוד על המתח בין הנורמה המוכתבת ובין הדימויים התרבותיים שרווחו בחברה.¹⁹ הסיפורים הרבים שנערכו והועתקו באשכנז הם אוצר בלום עבור מי שמבקש להתוודע אל הוויית חייהם של יהודי התקופה, ובמיוחד לאותם חוקרות וחוקרים השואפים לכתובת היסטוריה של חיי היום-יום.

France", in idem (eds.), *Jews and Christians in Thirteenth-Century France*, New York 2015, pp. 1–14

17 מרקוס, טקסי ילדות (לעיל הערה 15), עמ' 29; Elisheva Baumgarten, "Appropriation and Differences: Jewish Identity in Medieval Ashkenaz", *AJS Review* 42 (2018), pp. 39–63

18 באומגרטן, אמהות (לעיל הערה 16), עמ' 22.

19 תמר אלכסנדר, "לדרכי עיצוב הסיפור החסידי-אשכנזי: סיפור בהקשרו העיוני", מחקרי המרכז לחקר הפולקלור, ז, ירושלים תשמ"ג, עמ' קצו-רעה; עלי יסיף, "ספר המעשים", תרביץ נג (תשמ"ד), עמ' 409–430; הנ"ל, "הסיפור האקסמפלרי בספר חסידים", תרביץ נז (תשמ"ח), עמ' 217–255; הנ"ל, "המסורות העבריות על אלכסנדר מוקדון: תבניות סיפוריות ומשמעותן בתרבות היהודית של ימי הביניים", תרביץ עה (תשס"ו), עמ' 359–408; הנ"ל, מאה סיפורים חסר אחד, תל אביב 2013; רלה קושלבסקי, סיגופים ופיתויים: הסיפור העברי באשכנז על פי כ"י פרמא 2295 (דה רוסי 563), ירושלים תש"ע; Susan L. Einbinder, *Beautiful Death: Jewish Poetry and Martyrdom in Medieval France*, Princeton 2002

Eyal Levinson

Gender and Sexuality in Ashkenaz in the Middle Ages

Leo Baeck Institute Jerusalem
The Zalman Shazar Center
Jerusalem

**Editorial Board – Leo Baeck Institute Jerusalem for the Study of
German-Jewish History and Culture**

Dr. Irene Aue-Ben-David, Prof. Doron Avraham, Dr. Aya Elyada,
Dr. Sharon Livne, Prof. Guy Miron, Prof. Galili Shahar

The Zalman Shazar Center

Hebrew editing: Avraham Ben-Amitai
Director of publications: Haya Paz Cohen
Editor in chief: Yehezkel Hovav
Production editor: Noa Greenwald-Assis

**The publication of this book was made possible by grants from
The Ministry of Culture and Sport**

by resolution of the
German Bundestag

The World Union of Jewish Studies

The Jack, Joseph and Morton Mandel Institute of Jewish Studies, The Hebrew
University of Jerusalem

ISBN 978-965-227-378-9

Catalogue No. 185-1110

© Copyright by The Zalman Shazar Center, Jerusalem,
and Leo Baeck Institute Jerusalem

Printed in Israel, 2022

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form or
by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording or any
information storage or retrieval system, without permission in writing from the
publisher.

Typesetting: Ronit Gilad
Printing: 'Printiv' press
Jerusalem

Table of Contents

Preface	7
Introduction	9
Society, Culture, and Gender in Medieval Ashkenaz	11
Gender, Masculinity, and Sexuality in Medieval Christian Europe	17
Methodological Challenges	25
Sources	26
Central Facets of Medieval Adolescence	28
Chapter One: Adolescence in Ashkenazic Rabbinic Discourse	31
Age, Terminology, and Interpretive Challenges	31
‘Ages of Man’ in Christian Thought and in the Rabbinic Discourse	36
Stages of Life in Rabbinic Literature	42
Theoretical Conceptualizations of Women’s Stages of Life	48
Chapter Two: Cultural Images of Young Men and Women	56
Cultural Images of Young Men and Women in Christian Society	57
Cultural Images of Young Ashkenazic Men	59
Carnally Lustful	61
Dandies and Rebels	65
Cultural Images of Young Ashkenazic Women	70
Saints or Prostitutes: Contradictory Images of Women	74
Chapter Three: Youth Culture – Games and Holidays, Meals and Clothes, and the Masculine Knightly Ideal	79
Nuts, Balls and Dice: Games and Youth Culture	80

Youth Culture during Lag baOmer and Simhat Torah in the Late Middle Ages	87
Shared Meals	90
Youth at Weddings, during Holidays and Sabbaths	91
The Influence of Knightly Masculine Ideals on Young Ashkenazic Men	99
The Story of One Young Jewish Man in 14th-Century Germany	114
 Chapter Four: Youth Culture – Mock Marriages, Young Men	
Marrying Older Women and Sexual Life	119
The Story of Nathan and Ganna	121
A Story about a Belt, Dancing, and a Mock Marriage	123
The Story of Nathan Levi and Rachel the Maid	124
The Poor Young Man and the Wealthy Maiden	130
Young Men Marrying Old, Wealthy Women	135
The Sex Lives of Young Ashkenazic Men and Women	138
The Story of Rachel: A Single Parent Escaping the Fate of Prostitution	148
 Chapter Five: From Youth to Strength	152
The Age of Fifty as the Peak of Life	152
Old Age and Masculine Anxiety	154
Masculinity between Loss and Empowerment	155
The Contradictory Conceptualizations of Old Age	160
Honor and Social Stratification	164
Old Age and Gender Boundaries	172
Old Age, Gender, Sexuality, and Procreation	176
Masculinity and the End of Life	181
 Conclusion	186
 Bibliography	191
 Index	210

Abstract

This book examines youth culture in Ashkenaz, mainly in northern France and Germany, during the eleventh to fifteenth centuries, within the context of mainstream Christian majority culture. By examining adolescence and youth culture in medieval Ashkenaz and the values that shaped the young Jewish men's gendered identities, this book is a first attempt to fill a lacuna, the absence of critical studies on medieval Jewish masculinities.

The book surveys sources from different genres, which allows for a complex and wide-ranging examination of Jewish adolescence, the social ideals that adults tried to impart to young people, the cultural images by which adults described the youth of their communities, and the daily lives of young men and women. These sources include responsa and halakhic literature, moral treatises, biblical and talmudic commentaries, custom books, folk tales and legends, Crusade chronicles, epitaphs, illustrations in medieval Hebrew books, archaeological findings, and frescoes.

The vibrant youth culture of medieval Ashkenaz that this book brings to light, features young men and women who enjoyed drinking together in taverns, who loved dancing in mixed company at weddings, dressed in their finest clothes for the occasion. There were Ashkenazic young men who participated in pseudo-tournaments at weddings, some joined real tournaments, and many protected their cities alongside their Christian neighbors.

The book argues that the lives of Jewish adolescents were not so different from those of their Christian peers. Jewish and Christian youth interacted with one another as part of their daily lives, shared values related to gender, dressed in similar fashions, danced to the same melodies, and knew the same stories and legends. Like their Christian neighbors, young Jewish men liked to run wild, behave violently, enjoyed competitions, and demonstrated their physical strength and fighting skills. And like their Christian neighbors, these young Jewish men held masculine knightly ideals and were influenced by chivalric culture, aesthetics, and values. Concurrently, these same men were shaped by halakhic norms and the values of rabbinic masculinity.

All in all, this study allows a path to a better understanding of not only medieval Jewish culture and everyday life during this period, but also of medieval urban culture at large. Readers interested in the history of childhood, adolescence, sexualities, and the formation of gendered identities will also benefit from this study.